

Megemlékezés

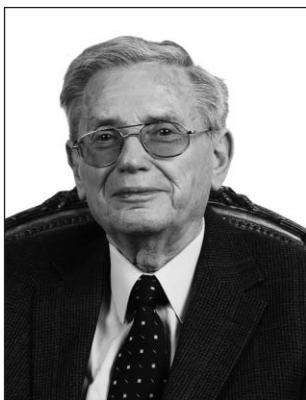
Nagy veszteség érte a magyar társadalomtudományt, 2012. szeptember 10-én elhunyt Enyedi György, az MTA rendes tagja, az Akadémia volt alelnöke, a *Magyar Tudomány* volt főszerkesztője, a nemzetközi társadalomtudomány fejlődését meghatározó tudósok vezető egyénisége, a 20. század új tudományágzatának, a regionális tudományaknak a hazai megteremtője.

Budapesten született 1930. augusztus 25-én. Egyetemi tanulmányait a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen végezte, ugyanitt kezdte tudományos pályafutását. Gazdaságföldrajzi kutatásai kezdetben a világ mezőgazdaságának fejlődésére és regionális problémáira irányultak. E közel másfél évtizedig művelt kutatási témában jelentek meg első publikációi, összefoglaló munkái, könyvszerkesztései. Agrár-földrajzot oktatott a Közgazdaságtudományi és a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen.

Az 1960-es évek legelején lett az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetének munkatársa, majd igen fiatalon, 1962-ben igazgatóhelyettese. Kutatásai új dimenziókat öltöttek. Tudományos érdeklődésének középpontjába a falusias terek szerveződését befolyásoló tényezők kerültek. Agrár- és falutipológiai vizsgálatai ráirányították a figyelmet a magyar

településhálózat átalakulásának kedvezőtlen következményeire, a falusias terek társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeire. Az e témakörben végzett munkájának nemzetközi elismertségét jelzi, hogy a Nemzetközi Földrajzi Unió keretében 1972–1984 között irányította a falusi térségek fejlesztésének világméretű összehasonlító vizsgálatát. Szerkesztésében az Akadémiai Kiadó *Geography of World Agriculture* című sorozata több mint két tucat kötetet jelentetett meg. 1984–1992 között a Nemzetközi Földrajzi Unió alelnöke volt. Az Unió közgyűlése egyébként úgy választotta alelnökké, hogy a magyar nemzeti bizottság mást javasolt.

Az 1980-as évtized új kihívások elé állította Enyedi Györgyöt. A különböző műhelyekben egymástól elszigetelten folytatott kutatásokat egy intézménybe szervezte, tudományos tevékenysége pedig új kutatási irányt vett, a regionális egyenlőtlenségek és az urbanizáció térbeli fejlődése foglalkoztatta. Kelet-Európában az államszocializmus regionális és településpolitikájának ideológiája és az ebből fakadó célkitűzések erős korlátok közé szorították a területi folyamatok tanulmányozásával foglalkozó tudományágzatokat. A homogénnek tételezett társadalom eszméje azonban a tudományos gondolkodást

ENYEDI GYÖRGY
(1930–2012)

differenciáltan hódította meg az egyes országokban. A magyar társadalomtudományok viszonylag korán – jórészt Enyedi Györgynek a nyugati tudományossággal fenntartott intenzív kapcsolatai következtében – fontos kutatási eredményeket szolgáltatottak a térben egyenlőtlen fejlődésről, a településhálózat átalakulásának anomáliáiról, *expressis verbis* megkérdőjelezték a központi tervezdálkodás, a helyi-regionális adottságokkal nem számoló gazdaságpolitika hatékonyságát.

A területfejlesztési politikának a piacgazdaság alapvető kategóriáitól eltérően különös utat kellett bejárnia Magyarországon. Az útkeresést az a természetes jelenség nehezítette, hogy az államszocializmusban használatos fogalmakat nem kis ellenérzés kísérte. Kezdetben a marxista társadalomelmélet utasította el a regionális politikát, és a tervezdálkodást kiszolgáló egyszerű eszközzé silányította. Később – a társadalmi-gazdasági reformok kiteljesedése idején – is bizalmatlanság övezte a decentralizáció fejlesztését sürgető, ám erőtlen és elszigetelt kezdeményezéseket, nem egyszer a provincializmus kétes hírű bélyegét ragasztották e kísérletekre. Enyedi György koherens koncepciókat fogalmazott meg az innovációorientált területfejlesztési politika szükségességéről, a gazdaság és a politika modernizációellenessége miatt azonban ennek részletes kidolgozására nem mutatkozott igény.

Az 1980-as évtizedben a nemzetközi tudomány egyik jellemzője volt, hogy a hagyományos diszciplínák modernizálódásával párhuzamosan a tértudomány fejlődése gyors léptekkel haladt előre. A regionális tudomány önálló diszciplínává fejlődésének feltételei Magyarországon is ekkor alakultak ki. A programadó egyéniség Enyedi György volt. Ő alapította meg a regionális tudomány ma-

gyarországi vezető intézményét, az MTA Regionális Kutatások Központját, amelynek főigazgatói tisztét 1984–1991 között látta el. 1986-ban megszervezte az MTA Regionális Tudományi Bizottságát, amelynek 1986 és 1990 között elnöke volt. 1987-ben megalapította a *Tér és Társadalom* folyóiratot. A megjelent huszonöt évfolyam kötetében több mint félezer tudományos közleményt publikáltak. A folyóirat szerkesztőbizottságának Enyedi professzor volt az elnöke. A *Területi és Települési Kutatások* monográfiásorozatban negyven összegző munka jelent meg, az eddig száznegyven kötetben kiadott angol nyelvű *Discussion Papers* sorozat a magyar regionális kutatások nemzetközi népszerűsítését szolgálja. 1989-ben a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán terület- és településfejlesztési szak alakult. Ma már nyolc egyetemen lehet regionális és környezeti gazdaságtani mesterszakra diplomát szerezni, a Pécsi Tudományegyetemen, a Szent István Egyetemen és a Széchenyi István Egyetemen regionális tudományi doktori iskola működik. A regionális tudomány egyetemi diszciplínává fejlesztésében szintén Enyedi György játszott vezető szerepet, aki fiatalon, negyvenkét éves korában lett egyetemi tanár a Montpellier-i Egyetemen, hét évet töltött vendégprofesszorként külföldi egyetemeken, itthon pedig a debreceni, a pécsi és a budapesti egyetemeken oktatott.

Nemzetközi tapasztalatokon nyugvó elméleti felkészültsége, kiegyensúlyozott társadalmi látásmódja, megújításra mindig kész és inspirációkban gazdag problémaérzékenysége, kedves emberi magatartása vonzotta a regionális tudomány művelőit. Személye fontos tájékozási pontja lett a gyarapodó fiatal kutatói generációnak, amely az 1970-es évek második felében kezdett a területi folya-

matokkal foglalkozni, majd az eredmények gyarapodásával az 1980-as évek első harmadára egyre látványosabban tett hitet a regionális tudomány mellett. A regionalisták generációinak sokat jelentett Enyedi személyisége: nagy tárgyi tudása, nyelvismerete, közvetlensége, kiváló humora, „finom úriember” jelleme. Sokunknak a követendő értelmiségi típust jelenítette meg. Példaképünk volt. Irányítási módszereit is az együttműködés iránti figyelem hatotta át. Vezetői eredményességének ez volt az egyik titka.

A negyvenöt könyvvel és négyszáz tudományos közleménnyel fémjelzett tartalmas és eredményes életpálya bővelkedett elismerésben. Hét külföldi földrajzi társaság tiszteleti tagja. A Magyar Tudományos Akadémia 1982-ben levelező, 1990-ben rendes tagjává választotta, 1999–2002 között az MTA társadalomtudományi alelnöki tisztségét töltötte be. Tagja volt a londoni Academia Europaea-nak, számos nemzetközi folyóirat szerkesztőbizottságának. Hosszú ideig volt az UNESCO Társadalomtudományi Kormányközi Tanácsának elnökhelyettese, a magyar UNESCO Bizottság elnöke. E tisztségeiben sokat tett például azért, hogy Pécs ókeresztény sírépítményei a kulturális világörökség részévé váljanak. Az Európai Kulturális Főváros pályázat nemzetközi bírálóbizottságának tagjaként segítette Pécs eredményes szereplését.

Sok díja és kitüntetése közül ehelyütt csak a Széchenyi-díjat, a Hazám Díjat, a Nemzetközi Földrajzi Unió Lauréat d'Honneur Díját, a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány Fődíját és a Hild-díjat említjük. Számos nemzetközi tudományos társaság választotta tiszteletbeli tagjának. A Pécsi Tudományegyetem 2002-ben díszdoktorává avatta.

Enyedi György publikációs aktivitása élete utolsó pillanatáig példamutató volt. A 2005-ben megjelent életmű bibliográfiája óta nyolcvan tudományos közleményt, szemle-cikket, recenziót jelentetett meg, hazai és nemzetközi kutatási programok eredményeit összegző köteteket szerkesztett. *Városi világ* című összefoglaló munkája az Akadémiai Kiadó gondozásában 2012. július elején jelent meg. E könyv az elmúlt évezred kutatásainak szintézise, az Enyedi-életmű egyik legfontosabb darabja.

A Magyar Tudományos Akadémia tevékenységét nagy figyelemmel kísérte, akadémiai tisztségviselőként, az elnökség tagjaként és alelnökként számos alkalommal tett javaslatot átfogó változtatásokra. Koherens elképzelése volt a társadalomtudomány modernizációs szerepéről, az akadémia szervezeti rendszeréről. A tudomány decentralizálását, a fővároson kívüli tudomány önállóságának fokozását, a hálózatosodást tekintette a K+F egyik fejlesztő erejének. A tudományirányításban jelentős szerepet szánt a regionális bizottságoknak, a tudományágazatok eredményes együttműködése keretének tekintette azokat. A *Magyar Tudományban* megjelent utolsó írásában *Mi a regionális tudomány?* címmel fogalmazta meg határozott álláspontját arról, hogy az akadémiai átalakítás fő céljának az értékek továbbfejlesztését kell tekinteni.

Volt energiája arra is, hogy mérleget vonjon a magyar terület- és településfejlesztés helyzetéről és az új kutatási irányokról. A *Területi Statisztika* című folyóirat 2010. júliusi számában a területpolitikai paradigmaváltásról a következőképpen fogalmaz: „Első feladatnak egy új paradigma koncepcionális kimunkálását tartom. A sok évtizedes területfejlesztési rutin – melyet a fiatal korosztály is követ – nem veszi kellően figyelembe a glo-

balizált gazdaság mai átalakulását. A korábban bevált – vagy legalábbis alkalmazott – vizsgálati s alkalmazási eljárások nem egyszerűen azért eredménytelenek, mert rosszul alkalmazzuk, hanem mert nem napjaink jellemző területi-társadalmi folyamatait próbáljuk befolyásolni. Ezért úgy vélem, hogy a fő alapkutatási feladat: a gazdaság térbeli fejlődése új modelljének (modelljeinek) felvázolása. Természetesen hasznos a jelenlegi alapvető belső ellentmondások vizsgálata s feloldásuk módozatainak kimunkálása (pl. az ágazati széttagoltság mérséklése, a források és döntések decentralizálása, a beavatkozások téregységeinek tisztázása). Az alapkutatásnak azonban nem a jelen gyakorlati problémáinak megoldására kell választ adnia – ez a fejlesztő s alkalmazott kutatások feladata – hanem olyan új társadalmi-gazdasági folyamatok felvázolása a célja, melyek a jövőben bontakoznak ki, a jövő problémáit okozzák, ezzel a jövő gyakorlati problémái gyors megoldásának adják meg az alapját.”

A magyar regionális tudomány fejlődése, az eredmények és a gondok nem függetlenek a magyar – és az európai – átalakulás sajátosságaitól, távolabbi és közelebbi múltunk következményeitől, a magyar vidék és az átmenet nehézségeitől. Az új tudományágazat szándéka azonban töretlen: vizsgálatait a jövőben is a nemzetközi regionális kutatások fő áramlataihoz illeszti, a magyar modernizáció regionális kérdéseire az európai kihívások mérlegelésével igyekszik megfogalmaz-

ni a válaszokat. Ennek a filozófiának a szellemében kíván együttműködni hazai és külföldi tudományos partnereivel, vesz részt a felsőfokú képzésben, és szolgálja a regionális fejlesztés gyakorlatát.

A regionális tudomány Enyedi professzor által elindított tudatos építkezése révén ma Magyarországon megvannak az intézményi és szellemi feltételei annak, hogy a térrel foglalkozó társadalomtudományok közös alapfogalmait, elméleteit és módszereit egységes rendszerbe foglaló, a társadalmi és gazdasági jelenségeket, folyamatokat ezek felhasználásával vizsgáló regionális tudomány önálló diszciplínaként fejlődjön a 21. században, és hozzájáruljon a magyar tudományosság európai versenyképességének erősítéséhez. A regionális tudomány számos intézményét, kutatóhelyeket, egyetemi tanszékeket és gyakorlati szakmapolitikai műhelyeket Enyedi-tanítványok irányítanak.

Enyedi György, a tudós, a tudományszervező és tanár, az iskolateremtő egyéniség halála óriási veszteség. Mi, az Enyedi-iskola tagjai tudjuk kötelességünket: új eredményekkel gazdagítani a regionális tudományt, felfedező kutatásokra inspirálni fiatal kutatótársainkat, alkalmazásra buzdítani a gyakorlati szakembereket, vitára és együttműködésre serkenteni a regionális fejlődésben érdekelt szereplőket. Enyedi György tudományos hitvallásának ez a legfontosabb üzenete.

Horváth Gyula
az MTA doktora